

การสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์สู่มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

Creating an innovative community of organic herbs to Thai herbal medicine standards

ปิยะกมล มหิวรรณ^{1*}, วีระพงษ์ ทศวัฒน์², ภาคภูมิ ลภดม³ และ อรอนงค์ โรงรักษา⁴

Piyakamon Mahiwan^{1*}, Teerapong Tossawut² and , Phakphoom Lobdhom³, and Onanong Rongraksa⁴

^{1,2,3,4}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2,3,4}มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ Rajabhat Rajanagarindra University

*Corresponding author email: Piyamhw2608@gmail.com

Received: January 24, 2025 Revised: June 4, 2025 Accepted: June 23, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์สู่มาตรฐานยาสมุนไพรไทยเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน และ 2) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือประชากรในพื้นที่ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นเกษตรกรที่สนใจเรื่องพืชสมุนไพรหรือผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จำนวน 30 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการจดบันทึกภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรในชุมชนมีการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรพื้นฐานโดยการสังสมและบอกต่อผ่านวิถีชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครอบครัวและชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษมาสู่ปัจจุบันด้วยวิธีที่ไม่เป็นทางการ จัดเก็บความรู้ด้วยการจดจำปราศจากการบันทึก และพบว่าเกษตรกรมีองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยเพิ่มขึ้นหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการเรื่องการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ให้ได้มาตรฐาน ยาสมุนไพรไทย สำหรับแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย ได้แก่ การส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรแบบอินทรีย์ และส่งเสริมให้การรวมกลุ่มของเกษตรกรในชุมชนที่มีความสนใจและต้องการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ ซึ่งงานวิจัยนี้ทำให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมในชุมชนคือเกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 21 เป็นกลุ่มนำร่องในการปลูกต้นกระตึกไก่อดำแบบอินทรีย์

ข้อเสนอแนะในการสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์สู่มาตรฐานยาสมุนไพรไทยควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนในการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ในรูปแบบฐานข้อมูลที่เกษตรกรในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ในพื้นที่เพื่อพัฒนาสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้การรับรองมาตรฐานยาสมุนไพรไทย

คำสำคัญ: ชุมชนนวัตกรรม, พืชสมุนไพรอินทรีย์, มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

Abstract

Creating an innovative community of organic herbs to Thai herbal medicine standards is participatory action research. The objective was to 1) Manage the knowledge of organic herbal plants and Thai herbal medicine standards in the community and 2) Find several ways to develop the community to be an innovative community of organic herbs to Thai herbal medicine standards. The target group for the research was the population in Tha Kradan Subdistrict, Sanam Chaikhet District, Chachoengsao Province, which is farmers interested in herbal plants or those who work in related occupations, and personnel of local administrative organizations in the area, totaling 30 people. Collect data through in-depth interviews, focus groups, observation with participatory and non-participatory, and field note-taking.

The results of the research were as follows: Farmers in the community managed basic herbal plant knowledge by accumulating and passing it on through their way of life, exchanging knowledge between families and communities from ancestors to the present in an informal way, storing knowledge by memorizing without recording, and found that farmers gained more knowledge about organic herbal plants and Thai herbal medicine standards after participating in the practical knowledge transfer activity on organic cultivation of herbs to Thai herbal medicine standards. Guidelines for community development to be an innovative community of organic herbs to Thai herbal medicine standards include: Promoting knowledge on organic farming and setting up a group of farmers in the community who are interested in and want to grow organic herbal plants. This research has led to social innovations in the community, such as the formation of groups of farmers in Village No. 2 and Village No. 21 are the sample groups to grow organic black chicken bone trees (Scientific name: *Justicia gendarussa* Burm.f.).

Recommendations for creating an innovative community of organic herbs to Thai herbal medicine standards should be for local administrative organizations to support the collection of various knowledge about organic herbal plant cultivation in the form of a database that farmers in the community can access and Support the formation of organic herbal plant farmers' groups in the area to develop into an organic herbal plant community enterprise that has received Thai herbal medicine standard certification.

Keywords: : Innovative community, Organic herbs, Thai herbal medicine standards

1. บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญกับพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศแห่งนวัตกรรม ในปี พ.ศ. 2566 รัฐบาลได้ส่งเสริมให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation) ที่มีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ผลักดันให้เป็นปีแห่งการร่วมสร้างหุ้นส่วนนวัตกรรมเพื่อนำไทยสู่ชาตินวัตกรรม เช่น การส่งเสริมนวัตกรรมในด้านการแพทย์ อาหาร ยา สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงนวัตกรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรม และสนับสนุนการเพิ่มจำนวนผู้ประกอบการนวัตกรรมตั้งแต่ระดับเยาวชน สตาร์ทอัพ ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม และบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2566) สำหรับปี พ.ศ. 2567 สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติกำหนดให้เป็นปีแห่งการเร่งสร้าง การเติบโตอย่างยั่งยืนให้ธุรกิจนวัตกรรม (Innovation for Growth and Sustainability) โดยนวัตกรรมต้องสามารถยกระดับศักยภาพและสร้างการเติบโตในระยะยาวให้กับประเทศได้อย่างยั่งยืน โดยมีอุตสาหกรรมเป้าหมายตามนโยบายของรัฐบาล ได้แก่ การเกษตร อาหาร สมุนไพรมูลค่าสูง กลุ่มสุขภาพและการแพทย์ พลังงาน ยานยนต์ไฟฟ้า สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และซอฟต์แวร์ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2567) กล่าวได้ว่าการพัฒนานวัตกรรมเพื่อสังคมจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ช่วยแก้ปัญหาสังคมอย่างสร้างสรรค์และเป็นระบบ ในขณะที่เดียวกันปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทยก็อยู่ในช่วงเวลาของแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 โดยมีเป้าหมายการพัฒนาการเกษตรสร้างมูลค่า เกษตรชีวภาพ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของพืชสมุนไพรในภาคการผลิต นำไปสู่การผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญที่เชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ที่มีศักยภาพด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนและอุตสาหกรรม ซึ่งในแผนพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจังหวัดฉะเชิงเทรา ให้เป็นพื้นที่เชื่อมโยงอีอีซี เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย และเป็นพื้นที่แห่งโอกาสสำคัญในการแข่งขันด้านการผลิตการแปรรูปและการส่งออกของภาคการเกษตร (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2562) จากแผนพัฒนาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภาคการเกษตรของจังหวัดฉะเชิงเทราถูกให้ความสำคัญอย่างมาก สำหรับข้อมูลภาคการเกษตรของจังหวัดฉะเชิงเทราในปี พ.ศ. 2565 พบว่าผลผลิตสินค้าทางการเกษตรที่ผลิตได้มากที่สุดคือพืชสวนพืชไร่ทั่วไป เช่น มันสำปะหลัง ข้าว สับปะรด และลำไย เป็นต้น (สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2565) ในส่วนของพืชสมุนไพรจังหวัดฉะเชิงเทรามีการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการส่งเสริมพืชสมุนไพรเพื่อให้เกิดการพัฒนาสมุนไพรในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยพื้นที่อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนมชัยเขต และอำเภอท่าตะเกียบเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมที่สุดในการปลูกพืชสมุนไพร ตัวอย่างสมุนไพรที่ปลูกในพื้นที่ เช่น ฟ้าทะลายโจร กัญชา ขมิ้น ไพล กระจับปี่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่ดินดังกล่าวยังได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ให้เกษตรกรเพาะปลูกพืชสมุนไพร ข้อมูลผลผลิตสินค้าจากพืชสมุนไพร พบว่า ในพื้นที่ที่มีโรงงานที่ผลิตยา อาหารเสริม และเวชสำอางจากสมุนไพรกัญชงและกัญชา (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2566) กล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมเป้าหมายตามนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมนวัตกรรมเพื่อสังคมด้านสมุนไพรมูลค่าสูง

แม้ว่าจังหวัดฉะเชิงเทรามีโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรประจำบ้าน โดยสนับสนุนให้เกษตรกรและประชาชนได้รับต้นสมุนไพรไว้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน เช่น บัวบก ไพล ฟ้าทะลายโจร กระจับปี่ เพื่อนำไปใช้สรรพคุณทางยา เสริมสร้างภูมิคุ้มกันโรค ป้องกันรักษาสุขภาพให้กับร่างกาย และสามารถขยายพันธุ์สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน แต่ด้วยภูมิศาสตร์ของพื้นที่ 3 อำเภอ (พนมสารคาม สนมชัยเขต ท่าตะเกียบ) มีการชลประทานเพียงร้อยละ 13 ของพื้นที่ชลประทานทั้งหมด ทำให้พืชสมุนไพรสามารถเพาะปลูกได้อย่างจำกัด ต้องเป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ปริมาณน้ำในการปลูกไม่มาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมเกษตรกรใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเพาะปลูก ในการควบคุม

ปัจจัยการผลิต เพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2566) และเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่อยู่บนรากฐานของทรัพยากรต่าง ๆ หรือองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วเป็นทุนเดิมของชุมชนให้สามารถต่อยอดได้ สำหรับการทำเกษตรที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนก็คือการเกษตรแบบอินทรีย์ เป็นวิธีการทำเกษตรที่คำนึงถึงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ ไม่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี หากเกษตรกรใช้วิธีทำการเกษตร แบบอินทรีย์ก็สามารถลดปัจจัยการผลิตได้ (มูลนิธิสายใยแผ่นดิน, 2544) นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความมั่นคงในการทำเกษตร เพื่อผลิตอาหารและปัจจัยพื้นฐาน การดำรงชีพที่มีความปลอดภัยสำหรับเกษตรกรและผู้บริโภค ตลอดจนเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากเกษตรกรส่วนหนึ่งในพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพรไว้เพื่อส่งขายให้กับพ่อค้าคนกลาง และเพื่อใช้ในครัวเรือนซึ่งสมุนไพรที่ส่งขายส่วนใหญ่ไม่ได้ผ่านการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการขายสมุนไพรเพียงเล็กน้อย ส่งผลให้ไม่มีความพร้อมด้านต้นทุนปัจจัยการผลิต เช่น ไม่สามารถอุปกรณ์สำหรับแปรรูปสมุนไพรได้ และพบว่าองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรในชุมชนถูกถ่ายทอดบอกผ่านกันโดยไม่มีฐานข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ในพื้นที่ยังไม่มีมีการส่งเสริมเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์กับการปลูกพืชสมุนไพรอย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นประเด็นในการพัฒนาชุมชน ซึ่งการจะทำให้พืชสมุนไพรให้ขายได้หรือเป็นที่ต้องการของตลาดนั้น สมุนไพรหรือผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรต้องได้คุณภาพตามมาตรฐานยาสมุนไพรไทย (Thai Herbal Pharmacopoeia) ตามที่กระทรวงสาธารณสุขประกาศรับรองในราชกิจจานุเบกษาเกี่ยวกับการควบคุมมาตรฐานสมุนไพรไทยแต่ละชนิด และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการปลูกแบบอินทรีย์ หากชุมชนมีกระบวนการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์ มีองค์ความรู้เรื่องมาตรฐานตำรายาสมุนไพรไทยมากขึ้น และคนในชุมชนมีส่วนร่วม ในทุกกระบวนการพัฒนา อาจนำไปสู่การเป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ มีวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานสากลตามข้อกำหนดของมาตรฐานยาสมุนไพรไทยได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน
- 2.2 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

3. ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาคือการจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน และการหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย โดยกำหนดขอบเขตด้านประชากร คือ ประชาชนที่มีชื่อในทะเบียนบ้านในพื้นที่ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา อายุ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้สนใจเรื่องพืชสมุนไพรหรือผู้ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับสมุนไพร และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

3.2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) : Keyes (2006) ได้ให้นิยามการจัดการความรู้ไว้ว่าเป็นกระบวนการในการระบุนวัตกรรม จัดเก็บ จัดโครงสร้าง และถ่ายทอดความรู้ในองค์กรอย่างเป็นระบบเพื่อองค์กรจะสามารถทำความเข้าใจและใช้ประโยชน์ จากความรู้ นั้นในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ซึ่งการจัดการความรู้จากกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ใหม่ โดยเรียนจากการปฏิบัติเป็นหลัก ในการจัดการความรู้จำเป็นต้องอาศัยคนจำนวนหนึ่งทำงานร่วมกันมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์แก่กันและกัน ที่สำคัญการจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง ในการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม (วิจารณ์ พานิช, 2555) ประเวศ วะสี (2550) ได้ให้นิยามการจัดการความรู้ คือการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความเชี่ยวชาญที่อยู่ในตัวบุคคล และนำความรู้ ความเชี่ยวชาญนั้นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้มีความรู้ใหม่หรือมีนวัตกรรมเกิดขึ้น องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ ได้แก่ 1) คนซึ่งจะเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ 2) เครื่องมือและเทคโนโลยีเพื่อให้คนสามารถค้นหาจัดเก็บแลกเปลี่ยนความรู้ รวมทั้งนำความรู้ไปใช้ได้อย่างง่าย และ 3) กระบวนการจัดการความรู้คือการบริหารจัดการเพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปทำให้เกิดการปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานและเกิดนวัตกรรม บดินทร์ วิจารณ์ (2547) ได้กล่าวถึงวิธีในการจัดการความรู้ในชุมชน 4 วิธี การ ดังนี้ 1) การเล่าเรื่อง โดยให้ผู้ร่วมกิจกรรมเล่าเรื่องของตนเองหรือบอกเล่าความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็นของตนเอง สมาชิกผลักดันตีความ ช่วยกันกลั่นกรองความรู้ แสดงความคิดเห็น มีผู้ทำหน้าที่จัดบันทึกตามเรื่องเล่าข้อมูลของผู้ร่วมกิจกรรม 2) การเสวนาเป็นการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยการจัดประชุมหรืออภิปราย เพื่อแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติร่วมกัน 3) การประชุมระดมสมอง คือการประชุมที่สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นให้มากที่สุด และสมาชิกต้องช่วยกันกลั่นกรองความคิดเห็นเพื่อเลือกความคิดเห็น ที่ดีที่สุด หรือแนวทางที่ดีที่สุด เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป และ 4) เวทีชาวบ้าน คือการเปิดพื้นที่ให้มีการถาม-ตอบ มีการเตรียมบุคลากรหรือผู้นำจากชุมชนมาเป็นแกนนำในการทำกิจกรรม รวมถึงมีการเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาเพื่อเป็นแนวทางในการทำกิจกรรม และจบเวทีชาวบ้านด้วยการอภิปรายเสนอข้อเสนอแนะกิจกรรมร่วมกัน กล่าวได้ว่าการจัดการความรู้เป็นกระบวนการและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน เกี่ยวข้องกับการเกิดนวัตกรรม และอาศัยผู้เชี่ยวชาญแนะนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงจำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าถึงความรู้ผ่านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน รวมถึงการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ มีการริเริ่มสร้างสรรค์การพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการจัดการความรู้มาใช้จัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน รวมถึงจัดการอบรมเพื่อพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรและมาตรฐานยาสมุนไพรไทยให้กับชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วม: การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการจะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนต้องมีการประสานความร่วมมือกัน โดยมีเป้าหมายสำคัญร่วมกันคือการพัฒนาชุมชน Cohen & Uphoff (1981) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและอย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เมตต์ การ์ตูนจิต (2553) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล สำหรับลักษณะของการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชน ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาศ (2551) ได้จำแนกลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ

2) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับผู้ที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม 3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) ใช้เวทีสาธารณะ ในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting) 4) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุม ที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบและมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยของผู้ที่มีส่วนได้และ ส่วนเสียของโครงการ และ 5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม ของประชาชน โดยประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ผู้วิจัยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาใช้ ในการวิเคราะห์ สังเกตการณ์การมีส่วนร่วมในการทำงานของเกษตรกรในชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น และเพื่อเป็นกรอบ ในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับเกษตรกรในชุมชน โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนทุกชั้นตอน

แนวคิดเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทย: นิยามของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) เครือข่ายขององค์กรด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ ให้ความหมายเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “เกษตรอินทรีย์คือระบบการผลิต ที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศและผู้คน เกษตรอินทรีย์เป็นที่พึ่งพาอาศัยกระบวนการ ทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและวงจรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิต ที่มีผลกระทบทางลบ เกษตรอินทรีย์ที่ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นระบบ และคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง” (IFOAM General Assembly, 2008) มุลินธิสวายไยแผ่นดิน (2544) กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือการทำเกษตร แบบองค์รวม ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะการฟื้นฟู ความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่นเดียวกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ได้ให้คำนิยามเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นระบบการจัดการ การผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุพิษจากการสังเคราะห์ (กระทรวงเกษตร และสหกรณ์, 2552) ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญกับเกษตรอินทรีย์โดยมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 เป็นต้นมา แผนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้าง สุขภาพที่ดีแก่เกษตรกรและผู้บริโภคในการผลิตและบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี 2) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางอาหารและก่อให้เกิดการพัฒนา ที่ยั่งยืนของประเทศในการผลิตทางการเกษตร ที่เกื้อกูลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 3) เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรอินทรีย์ ของประเทศไทยในตลาดโลก ทั้งด้านราคา ความหลากหลายของสินค้า และมีคุณภาพที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของผู้บริโภค รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญในระดับภูมิภาค และมีการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและเชื่อมโยงทั้งระบบ ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงแผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2566-2570 ภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนา เกษตรอินทรีย์ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับภูมิสังคมแต่ละพื้นที่และวิถีดั้งเดิม เป็นการพัฒนา ตามลำดับขั้น โดยพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถีชาวบ้านที่เป็นระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก และการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ให้ได้การรับรองตามมาตรฐานระดับประเทศ และเน้นให้มีการเทียบเคียงมาตรฐานและระบบตรวจสอบรับรองที่เท่าเทียม ในระดับสากล (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2565)

มาตรฐานยาสมุนไพรไทย: ตำรามาตรฐานยาสมุนไพรไทย (Thai Herbal Pharmacopoeia) หรือ THP เป็นตำรายา ที่รวบรวมข้อกำหนดและข้อมูลอื่น ๆ ในการควบคุมคุณภาพมาตรฐานยาสมุนไพรแต่ละชนิด และเป็นตำรายามาตรฐานยาสมุนไพรไทย ที่กระทรวงสาธารณสุขประกาศรับรองในราชกิจจานุเบกษา ปัจจุบันมีการพัฒนาตำราเป็นเล่มที่ 8 Thai Herbal Pharmacopoeia 2019 จัดพิมพ์ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 โดยมี 2 เล่ม ได้แก่ เล่ม 1 (volume I) และ เล่ม 2 (volume II) จำนวน 863 หน้า เป็นฉบับรวมเล่มโดยมีมอโนกราฟจาก Thai Herbal Pharmacopoeia 2018 และที่เพิ่มเติม จำนวน 10 มอโนกราฟ รวมทั้งสิ้น

90 มอโนกราฟ โดยมีข้อกำหนดมาตรฐานยาสมุนไพรที่เพิ่มเติมจาก THP 2018 จำนวน 10 มอโนกราฟ มีการปรับปรุงภาคผนวกเกี่ยวกับการตรวจโลหะหนักในยาสมุนไพร (Heavy Metals in Herbal Drugs and Herbal Drug Preparations) ให้มีวิธีทดสอบที่ทันสมัยขึ้น และมีข้อกำหนดของสารตกค้างที่เป็นยาฆ่าแมลงในยาสมุนไพร (สำนักยาและวัตถุเสพติดกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2564) ดังนั้นการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ และสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรให้ได้ตามมาตรฐานยาสมุนไพรจะสามารถส่งเสริมความก้าวหน้าของเกษตรกรที่ปลูกพืชสมุนไพรได้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกษตรกรอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยมาใช้เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่ปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

แนวคิดชุมชนนวัตกรรม (Innovative Community): สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2549) ได้กำหนดความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า นวัตกรรม คือ “สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม” โดยส่วนใหญ่คำว่านวัตกรรมอาจถูกพิจารณาในมิติทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเพื่อการผลิตสินค้าและบริการหรือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่การพัฒนาประเทศหรือการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนนั้น ควรให้ความสำคัญกับการสร้างนวัตกรรมเพื่อประโยชน์ในมิติทางสังคมด้วย สำหรับความหมายของนวัตกรรมสังคม หมายถึง การสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการความร่วมมือผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่เปิดกว้าง มีความยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและมีการปฏิบัติซ้ำจนกลายเป็นกิจวัตรของคนในสังคมนั้น เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (พิมพ์ประภา อมรกิจบุญและคณะ, 2565) ซึ่งนวัตกรรมทางสังคมมีลักษณะโดยทั่วไปที่ไม่อาจวัดคุณค่าหรือเห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนหากเทียบกับนวัตกรรมด้านอื่น ๆ นวัตกรรมสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับจัดการแก้ไขปัญหาสังคม เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นในพื้นที่ภาคส่วนทางสังคม ไม่ใช่ภาคส่วนธุรกิจ (สุนทร คุณชัยมั่ง, 2565) การสร้างชุมชนนวัตกรรมจึงอยู่ภายใต้การสร้างนวัตกรรมสังคม เป็นการระดมทั้งทรัพยากรและขีดความสามารถของสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน การจะเป็นชุมชนนวัตกรรมได้จะต้องมีกระบวนการสร้างสรรค์แนวคิดในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ การศึกษา การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการทำงานเป็นเครือข่าย โดยปัจจัยเอื้อในการสร้างชุมชนนวัตกรรม ได้แก่ สถานที่ที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อให้เกิดกระบวนการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ผู้นำและผู้บริหาร การเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน หรือสมาชิกในชุมชนที่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (สุชาติ อุดมโสภกิจ, 2554) สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร (2563) กล่าวถึงนวัตกรรมชุมชนว่าคือการคิดทางใหม่ ๆ นวัตกรรมไม่ใช่เป้าหมายแต่เป็นการหาหนทางใหม่ ๆ ในการไปสู่เป้าหมาย ซึ่งก็คือการกินคืออยู่ดี ความเข้มแข็งของชุมชน และนวัตกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่อย่างสมบูรณ์อาจต่อยอดจากรากเหง้าของชุมชนองค์กรภายนอกมีหน้าที่เข้ามาส่งเสริม ตลอดจนสร้างแพลตฟอร์มหรือตัวกลางที่ชุมชนเข้าไปเชื่อมต่อในการทำเรื่องต่าง ๆ พร้อมกันกับพิจารณาศักยภาพของชุมชนในแต่ละด้าน และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น มีการจัดอบรมเรื่องความคิดสร้างสรรค์ คุณลักษณะที่สำคัญของนวัตกรรมชุมชน ได้แก่ 1) การเกิดแนวคิดใหม่เชิงสร้างสรรค์ (New Creative Ideas) 2) การหยิบยืมแนวปฏิบัติจากที่อื่น (Adoption and Adaption) ที่พัฒนาไว้แล้วมาปรับปรุงใช้ในพื้นที่ยุทธ 3) การนำแนวคิดใหม่หรือแนวคิดที่หยิบยืมจากที่อื่นมาลงมือทำ (Successful Implementation) ซึ่งแนวคิดใหม่จะกลายเป็นนวัตกรรมก็ต่อเมื่อได้รับการนำมาใช้ปฏิบัติจริง 4) นวัตกรรมชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเสมอไป (Not Scientific Innovation) เน้นที่การเปลี่ยนแปลงมุมมองแนวคิดใหม่และการออกแบบ และ 5) เป็นนวัตกรรมบนฐานความร่วมมือ (Innovation Through Collaboration) การเกิดเป็นนวัตกรรมชุมชนได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการริเริ่มสร้างสรรค์ รวมไปถึงการขับเคลื่อนนวัตกรรม (ศิริลักษณ์ คัมภีรานนท์ และคณะ, 2564) โดยสรุปการสร้างชุมชนนวัตกรรมนั้นต้องอาศัยกระบวนการทั้งสร้างความร่วมมือในชุมชน ตั้งเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน และพยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากรากฐานเดิมที่มีอยู่

หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากการนำแนวคิดใหม่มาปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงให้คำนิยามของชุมชนนวัตกรรมว่าชุมชนที่มีความสามารถในการจัดการองค์ความรู้ในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการทำงานเป็นเครือข่าย และชุมชนสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาชุมชน และผู้วิจัยใช้แนวคิดนี้มาใช้ในการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมที่ผสมผสานอินเทอร์เน็ตที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

3.3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ศึกษาในพื้นที่ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน และเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมที่ผสมผสานอินเทอร์เน็ตที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ คือ การจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย และการจัดประชุมกลุ่มย่อยหาแนวทางการรวมกลุ่มเพื่อปลูกพืชสมุนไพร โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1) ออกแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็น 3 ช่วงหลัก คือ ช่วงแรกเป็นการลงพื้นที่ในการศึกษาความเป็นไปได้ สำรวจความต้องการของชุมชน ศึกษาลักษณะสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ศึกษาการจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน และความเป็นไปได้ที่จะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น และสมาชิกในชุมชนท่ากระดาน ช่วงที่สองเป็นออกแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการจัดให้มีกระบวนการทำงานระหว่างนักวิจัยและภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพร ผู้ประกอบการ ชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำชุมชน และช่วงสุดท้ายคือ การดำเนินการวิจัย จัดอบรมโดยมีการเชิญวิทยากร นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้เรื่องพืชสมุนไพร ด้านคุณสมบัติทางเคมีของพืชสมุนไพร ด้านการรับรองมาตรฐานด้านการจัดการองค์ความรู้และภูมิปัญญา ด้านการวางแผนการตลาดในเชิงธุรกิจ เป็นต้น

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยได้ผ่านการพิจารณาเนื้อหาและวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน และได้รับการรับรองโดยคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เลขที่ไปรับรอง HE-082-2566

3) การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลา โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นการเฉพาะเจาะจงดังนี้ 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกรผู้สนใจเรื่องพืชสมุนไพร จำนวน 25 คน และผู้ประกอบการเกี่ยวกับสมุนไพร จำนวน 2 คน 2) ผู้ให้ข้อมูลเสริม ได้แก่ เจ้าหน้าที่กองส่งเสริมการเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน จำนวน 3 คน โดยทั้ง 30 คน เป็นผู้ที่มีสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

4) ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการจดบันทึกภาคสนาม จากการการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและประชุมกลุ่มย่อย

5) ตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยจะตรวจสอบข้อมูลด้านข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลตามหลายช่วงเวลา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ตรวจสอบข้อมูลด้านคณะผู้วิจัยเพื่อยืนยันข้อมูลในเรื่องเดียวกันและนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน ว่ามีความเหมือนความคล้าย หรือความแตกต่าง และตรวจสอบข้อมูลด้านทฤษฎีเพื่อยืนยันข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive)

6) นำเสนอผลการวิจัยด้วยการอธิบายแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้จดบันทึกไว้ตอนทำกิจกรรมโครงการ

4. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

4.1 การจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชนท่ากระดาน สำรวจพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกสมุนไพรในครัวเรือนต่าง ๆ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนจนสามารถเชื่อมโยงไปถึงบุคคลที่มีองค์ความรู้ด้านสมุนไพรในชุมชนอย่างคุณลุงประเจิน ผู้มีองค์ความรู้แต่ไม่ได้ดำเนินกิจการ ในลักษณะที่เป็นธุรกิจเพื่อการค้าขายสร้างรายได้ แต่เป็นเพียงระบบการพึ่งพาในชุมชนผ่านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพมาเป็นเครื่องมือในการดูแลสุขภาพในชุมชน

“บ้านลุงปลูกสมุนไพรรอบรั้วบ้านเลย มีवान มีกระชาย ปลูกมาตั้งแต่รุ่นพ่อ เอาไว้กินไว้บำรุง ลุงรู้สรรพคุณต้นต่าง ๆ เรียนรู้เองบ้าง รุ่นพ่อสอนมาบ้าง ปลูกต้นละชนิดละหน่อย” (ลุงประเจิน, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2566)

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านสมุนไพรถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านวิถีการดำรงชีวิต โดยปราศจากการจดบันทึก หรือรวบรวมให้เป็นรูปธรรม พืชสมุนไพรที่เกษตรกรชุมชนตำบลท่ากระดานนิยมปลูก เช่น ไพล กระชาย ชิง ข่า ว่านม่วง(ขมิ้นขาว) ว่านนางคำ เท้ายายม่อม พริกไทย ดีปลี ว่านหางจระเข้ เป็นต้น

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าจากการที่พบรายชื่อพืชสมุนไพร และสรรพคุณในการใช้นั้นเป็นองค์ความรู้ที่ผูกติดเฉพาะตัวบุคคล และส่งผ่านองค์ความรู้ภายใต้ระบบเครือญาติมากกว่าเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในระบบที่เป็นทางการ ทำให้พืชสมุนไพรค่อย ๆ หายไปจากการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ในชุมชน นอกจากนี้การพึ่งพาเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ ทำให้องค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรถูกแทนที่ด้วยองค์ความรู้สมัยใหม่ จนทำให้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้เรื่องพืชสมุนไพร มีบทบาทและความสำคัญน้อยลงในวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้เกษตรกรในชุมชนยังมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยไม่มากนัก ดังคำสัมภาษณ์

“ยังไม่ได้รู้เรื่องอินทรีย์เท่าไร ปลูกผักทำสวนก็ใช้ปุ๋ยเคมีบ้าง แต่มาตรฐานยาสมุนไพรไทยไม่เคยรู้” (น้าอ้อย, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2566)

ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดการจัดการความรู้ หากมีการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชนใหม่ให้เป็นระบบ จัดเก็บองค์ความรู้ในลักษณะของแหล่งข้อมูล และคนในชุมชนทุกคนสามารถเข้าถึงความองค์ความรู้ดังกล่าวได้ ชุมชนน่าจะสามารถไปสู่การเป็นชุมชนนวัตกรรมได้ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทยในชุมชน ดังนี้

1) จัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับพืชสมุนไพรและการทำเกษตรอินทรีย์ ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยให้เกษตรกรในชุมชนร่วมพูดคุย ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับ การปลูกพืชสมุนไพรของตนเอง โดยมีคณะผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่กองส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้จัดบันทึกข้อมูล พบว่า เกษตรกรปลูกผักสวนครัวทั่วไปร่วมกับพืชสมุนไพร เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเน้นไปที่การบริโภคเป็นอาหารมากกว่าการนำมาใช้เป็นยารักษาโรค ขณะเดียวกันพบว่า มีเกษตรกรบางส่วน เช่น เกษตรกรหมู่ที่ 2 ปลูกว่านชักมดลูก ผลผลิตที่ได้นำไปอบแห้งเพื่อขายให้พ่อค้าคนกลางหรือผู้ประกอบการนำไปแปรรูปต่อ เกษตรกรหมู่ที่ 21 รวมกลุ่มกันปลูกตะไคร้ เพื่อนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สเปรย์ไล่ยุง โดยอยู่ระหว่างการยื่นขอการรับรองผลิตภัณฑ์จากองค์กรอาหารและยา ในส่วนการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรต้องมีความสนใจและมองว่าตนเองไม่มีความรู้เท่ากับการปลูกพืชผักอื่น ๆ ที่ทำตามวิธีทั่วไป

2) จัดเวทีการอบรมเชิงปฏิบัติการ ข้อมูลจากการจัดเวทีแรกผู้วิจัยจึงได้จัดให้มีการอบรมให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ และเพิ่มองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับมาตรฐานยาสมุนไพรไทยให้กับชุมชน ณ ศูนย์เรียนรู้

เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลท่ากระดาน จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเชิญวิทยากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิจักขณ์ อรุณลักษณ์ จากคณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร มาถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการให้กับเกษตรกรชุมชนตำบลท่ากระดานที่สนใจ มีการเปิดเวทีให้เกษตรกรได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร การทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ของตนเอง โดยทั้งก่อนและหลังการอบรมผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับองค์ความรู้เดิมและองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับพบว่า เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการปลูกพืชสมุนไพร แนวปฏิบัติของเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานและขั้นตอนการขอรับรองระบบเกษตรอินทรีย์ รวมถึงมาตรฐานยาสมุนไพรไทยและขั้นตอนการขอรับรองผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยมากขึ้น ซึ่งการจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวนี้เป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างชุมชนนวัตกรรม เนื่องจากจัดกิจกรรมในสถานที่ที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อให้เกิดกระบวนการใช้ความคิดสร้างสรรค์ มีวิทยากรเป็นผู้นำคอยให้ความรู้ ตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ทั้งนี้เอกสารการบรรยายของวิทยากรได้แจกให้กับผู้เข้าร่วมการอบรมทุกคน และมอบไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ให้กับกองส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน เพื่อเก็บไว้เป็นแหล่งข้อมูลให้กับเกษตรกรในชุมชน

ภาพที่ 1 การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย

3) จัดเวทีประชุมเพื่อสร้างข้อตกลงในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ และค้นหาศักยภาพของชุมชนในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีเก็บข้อมูลการวิจัยด้วยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ได้ข้อมูลดังนี้

3.1) สมุนไพรที่เกษตรกรชุมชนตำบลท่ากระดานต้องการปลูกมากที่สุดคือต้นกระดุกไก่อดำ เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่กำลังเป็นที่นิยมในตลาด และสามารถนำไปแปรรูปได้หลากหลาย โดยต้นกระดุกไก่อดำมีสรรพคุณในการรักษาโรค เช่น รักษาเมื่ง ต้านอักเสบ บรรเทาอาการปวด สามารถนำไปแปรรูปเป็นสเปรย์แก้ปวดข้อ ปวดเมื่อย อาการฟกช้ำได้

3.2) หมู่ที่มีความพร้อมในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์มี 2 หมู่ด้วยกัน คือ หมู่ที่ 2 บ้านท่าเลียบ และหมู่ที่ 21 บ้านคลองเตย โดยหมู่ที่ 2 มีพื้นที่พร้อมในการปลูก 1 ไร่ 2 งาน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวหลังบ้านของตัวแทนกลุ่ม และที่ดินนี้ผ่านการตรวจได้มาตรฐานอินทรีย์แล้ว สำหรับหมู่ที่ 21 มีปัญหาด้านพื้นที่ที่มีจำกัด มีพื้นที่ปลูกไม่เพียงพอจึงต้องใช้พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านในการทำเป็นแปลงทดลองปลูก เจ้าหน้าที่กองส่งเสริมการเกษตรให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่ดินเพาะปลูกที่ไม่เพียงพอ เนื่องจากมีการเวนคืนที่ดินที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติทำให้เกษตรกรมีพื้นที่ทำกินน้อยลงดังคำสัมภาษณ์

“พื้นที่ประมาณ 10 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวน เคยเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทำเกษตรกรรมกันมาก่อนที่จะมีการเวนคืนอยู่ระหว่างการขอที่รื้อระหว่างเขตป่าสงวนกับที่ชาวบ้าน” (ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการเกษตร, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2566)

ภาพที่ 2 การจัดเวทีประชุมเพื่อสร้างข้อตกลงในการปลูกพืชสมุนไพรออินทรีย์

4.2.2 แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรออินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน ยาสมุนไพรอไทย

ผู้วิจัยพบว่าประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรออินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรอไทย มีดังนี้

1) การจัดให้มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการปลูกพืชสมุนไพรอแบบอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเกษตรกรชุมชนตำบลท่ากระดานส่วนหนึ่งมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสมุนไพรอไทยและมีการปลูกพืชสมุนไพรอบางชนิดเป็นทุนเดิม การจัดให้มีการเสวนา จัดประชุม และเปิดเวทีชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ จะเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ต่อยอดองค์ความรู้เดิมให้กว้างขึ้น หรือพบแนวทางการแก้ปัญหาในชุมชนเกิดแนวคิดใหม่ที่สร้างสรรค์นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนได้ ในส่วนการจัดระบบแหล่งข้อมูลพบว่าเกษตรกรยังต้องการข้อมูลกระบวนการเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรอไทยที่เป็นรูปธรรม มีแหล่งข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ เช่น วิธีการเตรียมแปลงปลูกต่าง ๆ ให้ได้มาตรฐานอินทรีย์แบบเป็นคู่มือพร้อมใช้งาน เพื่อพัฒนาไปสู่การพัฒนาผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานยาสมุนไพรอไทย

2) การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งคนในชุมชนเองรวมถึงหน่วยงานในท้องถิ่นเกษตรกรในชุมชนต้องการการสนับสนุน และการทำงานร่วมกับนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรอและการปลูกพืชสมุนไพรอแบบอินทรีย์ รวมถึงการยกมาตรฐานผลิตภัณฑ์สู่ธุรกิจในตลาด ซึ่งจากกระบวนการวิจัยทำให้เกิดนวัตกรรมชุมชนขึ้น ได้แก่ เกิดการรวมกลุ่มใหม่ของเกษตรกรหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 21 เป็นกลุ่มปลูกต้นกระตู่ไก่ดำแบบอินทรีย์ ซึ่งเป็นความต้องการของเกษตรกรเอง ผู้วิจัยจึงได้ทำสนับสนุนโดยการจัดหาต้นพันธุ์จำนวนทั้งสิ้น 600 ต้น แบ่งปลูกในแปลงทดลองแปลงละ 300 ต้น ในการลงพื้นที่ปลูกได้ร่วมกับสาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ โดยให้นักศึกษาลงพื้นที่ช่วยชาวบ้านปลูก รวมทั้งมีผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกพืชสมุนไพรอเป็นผู้ให้คำแนะนำในการปลูกและการดูแล

ภาพที่ 3 การลงพื้นที่ปลูกต้นกระต๊ากไก่อดำร่วมกับเกษตรกรชุมชนในหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 21

กล่าวได้ว่าการสร้างชุมชนนวัตกรรมนั้นต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมในชุมชน ตั้งเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน และพยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากรากฐานเดิมที่มีอยู่ ชุมชนตำบลท่ากระดานมีองค์ความรู้ด้านการทำการเกษตรที่เข้มแข็ง มีผู้นำชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้าน มีนักวิชาการ และนักพัฒนาในพื้นที่ที่มีความสนใจในเรื่องการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตรอยู่ เมื่อผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการทำงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมและยกระดับให้เป็นการจัดการองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรอินทรีย์และพัฒนาพืชสมุนไพรไปสู่การมีมาตรฐานยาสมุนไพรไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม อาศัยเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน หากไม่เกิดการทำงานร่วมกันก็จะมีเพียงชาวบ้านจำนวนไม่มากที่ปลูกพืชสมุนไพร และส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ สำหรับการไปสู่ชุมชนนวัตกรรมด้วยเทคโนโลยี คือ การจัดหาเครื่องจักรสำหรับบอบสมุนไพรหรือเครื่องแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เกษตรกรนำผลผลิตสมุนไพรที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไปเพิ่มมูลค่าต่อได้

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ข้อสรุปจากงานวิจัยเรื่องการสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้ 1) เกษตรกรในชุมชนมีองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต โดยองค์ความรู้ดังกล่าวถูกใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน สังเกตองค์ความรู้จากบรรพบุรุษและส่งผ่านมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการจัดการความรู้แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจึงได้จัดการองค์ความรู้ใหม่และต่อยอดองค์ความรู้เดิมให้กับชุมชน ดังนี้ จัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับพืชสมุนไพรและการทำเกษตรอินทรีย์ จัดเวทีการอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์และมาตรฐานยาสมุนไพรไทย และจัดเวทีประชุมเพื่อสร้างข้อตกลงในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ และค้นหาศักยภาพของชุมชนในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ และ 2) แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย ในส่วนนวัตกรรมที่จะส่งเสริมชุมชนได้ต้องอาศัยการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ ต้องทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของเกษตรกร นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งจากคนในชุมชนเอง จากหน่วยงานท้องถิ่น จากภาคีเครือข่าย และจากคณะผู้วิจัยที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม ดูแลการปลูกพืชสมุนไพร อำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ตลอดจนให้คำปรึกษาเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ สำหรับนวัตกรรมเทคโนโลยีแนวทางที่สามารถพัฒนาและทำให้เกิดขึ้นในชุมชน คือ การจัดหาเครื่องจักรสำหรับบอบสมุนไพรหรือเครื่องแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตได้

การสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์สู่มาตรฐานยาสมุนไพรไทย เป็นการช่วยให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในท้องถิ่นของตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศักดิ์ชาย สึกษา และคณะ (2562)

ที่พบว่าการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการและการจัดให้ความรู้และระดมความคิดเพื่อหาข้อสรุปในการพัฒนา
นวัตกรรมชุมชน สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาได้ ตามที่สุชาติ อุดมโสภกิจ (2554) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อ
ในการสร้างนวัตกรรมชุมชน ได้แก่ สถานที่ที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อให้เกิดกระบวนการ
ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ผู้นำและผู้บริหารการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน
หรือสมาชิกในชุมชนที่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ชุมชนท่ากระดานมีผู้นำชุมชน
มีหน่วยงานท้องถิ่น และมีสมาชิกในชุมชนที่มีคุณสมบัติเป็นผู้นำ มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีสมาชิกอาสา
เป็นตัวแทนในการจัดตั้งกลุ่มใหม่ เพื่อทดลองปลูกต้นกระดุกไก่อดำแบบอินทรีย์ภายใต้การดูแลของคณะผู้วิจัย นอกจากนี้
ความร่วมมือถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนนวัตกรรม โดยการวิจัยครั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน
มีการประสานงานและทำงานร่วมกันกับคณะผู้วิจัยเพื่อหาแนวทางในการสนับสนุนการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่
โดยให้ความสำคัญกับความต้องการของเกษตรกรชุมชนท่ากระดานเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับกนกกุล เพชรอุทัย (2566)
ที่กล่าวว่าแนวทางการจัดการและสร้างนวัตกรรมสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง)
และการทำงานบูรณาการกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพราะทุกฝ่ายจะต้องมีการทำงานเชื่อมโยงต่อกันกับชุมชนท้องถิ่น
งานวิจัยนี้ได้ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจนเกิดการรวมกลุ่มผู้ทดลองปลูกต้นกระดุกไก่อดำถึง 2 กลุ่ม
และการทำงานเป็นเครือข่ายของหน่วยงานท้องถิ่นและคณะผู้วิจัย ถือเป็นก้าวสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนให้เริ่มต้นพัฒนาตนเอง
จากต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม และอาจต่อยอดไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรที่ได้มาตรฐานยาสมุนไพรไทย
ในอนาคต หากกลุ่มที่ทดลองปลูกประสบความสำเร็จก็จะเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ในการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ให้กับพื้นที่
หมู่อื่นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับชญาณิชชวี วิวัฒน์วานิช โอโยมาและจิรยุทธ สินธุพันธ์ (2562) ที่พบว่า การขับเคลื่อนนวัตกรรม
สามารถทำได้โดยการเปิดพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้ผู้สนใจเข้ามารับประสบการณ์ตรง และการใช้พื้นที่เพื่อสร้างสรรค์
กิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียนรู้

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) สำนักงานเกษตร จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวข้องกับสมุนไพรในพื้นที่ต่าง ๆ
เช่น ข้อมูลชนิดสมุนไพรท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลสรรพคุณ ข้อมูลการปลูกสมุนไพรแบบอินทรีย์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และ
ข้อมูลเกี่ยวกับการนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลและฐานการเรียนรู้ที่สำคัญของจังหวัด
- 2) หน่วยงานภาครัฐในอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร
แบบอินทรีย์ โดยมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างองค์ความรู้ จัดอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรสนับสนุนการรวมกลุ่ม
ของเกษตรกรหรือการสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์ และจัดทำช่องทางการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับ
พืชสมุนไพร เกษตรอินทรีย์ และมาตรฐานยาสมุนไพรไทย เช่น คู่มือ เว็บไซต์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและเทคนิคการปลูก
พืชสมุนไพรแบบอินทรีย์ที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ง่าย และควรสนับสนุนด้านการจัดหาพื้นที่เพาะปลูกพืชสมุนไพร
ให้กับเกษตรกร เพื่อรองรับความต้องการของตลาดในอนาคต

2) ควรมีการส่งเสริมการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากพืชสมุนไพรอินทรีย์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานเพิ่มเติม เพื่อสร้างโอกาสในการแข่งขันให้กับเกษตรกรชุมชนตำบลท่ากระดาน

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างชุมชนนวัตกรรมพืชสมุนไพรอินทรีย์สู่มาตรฐานยาสมุนไพรไทย” ได้รับการสนับสนุนจากทุนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ประจำปีงบประมาณ 2566 จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ และขอขอบพระคุณองค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัย จังหวัดฉะเชิงเทรา และเกษตรกรชุมชนท่ากระดานทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการวิจัย

8. เอกสารอ้างอิง

กนกกุล เพชรอุทัย. (2566). พลวัตนวัตกรรมสังคมเพื่อการสร้างความยั่งยืน กรณีศึกษา : โครงการธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 18(1), 165-183.

https://inter.fisheries.go.th/eng/en_pic/202103041528541_file.pdf

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2552). *ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร :*

เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลากและจำหน่ายผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์

ตามพระราชบัญญัติ มาตรฐาน สินค้าเกษตร พ.ศ. 2551. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2567, จาก

https://www.doa.go.th/psco/wp-content/uploads/2020/02/organic_1_9000-2552.pdf

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2560). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564).*

ค้นเมื่อ 23 มีนาคม 2567, จาก <https://www.opsmoac.go.th/phichit-dwl-files-421891791995>

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2566-2570.*

ค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/book/8857-2566-2570.html>

ชญาณิชฐ์ วิวัฒน์วานิช โอโยยามา และ จิรยุทธ์ สินธุพันธ์. (2562). การขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคมผ่านเรื่องเล่าของคนต้นแบบ วิถีชีวิต ออร์แกนิก. *วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์*, 6(9), 4582-4596

บดีนทร์ วิจารณ์. (2547). *การจัดการความรู้สู่การปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ธรรมมลพิมพ์.

ประเวศ วะสี. (2550). *การจัดการความรู้ กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข*. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาญาณ.

พิมพ์ประภา อมรกิจภิญโญ, ธัญธรณ์ อมรกิจภิญโญ, นเรศ สถิตยพงศ์, สมสมร วงศ์จิต, และชวกิจ ทองนุ้ยพราหมณ์.

(2565). นวัตกรรมทางสังคมเพื่อคุณภาพชีวิต. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 4(2), 279-286.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/259862/174870>

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ พรธมทิพย์ เพชรมาก. (2551). *การบริหารสังคมศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก*.

กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

มูลนิธิสายใยแผ่นดิน. (2544). *อะไรคือเกษตรอินทรีย์*. *วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ*, 12(9), 44-46.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ*.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บุ๊คพอยท์.

- วิจารณ์ พานิช. (2555). *องค์แห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ตถาตาพับลิเคชัน.
- ศักดิ์ชาย สิกขา และคณะ. (2562). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดกาฬสินธุ์. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. <https://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/localinformation/?p=3438>
- ศิริลักษณ์ คัมภีรานนท์ และคณะ. (2564). รายงานวิจัยนวัตกรรมชุมชนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนและโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตอำเภอเมือง จังหวัดยะลา. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. <https://wb.yru.ac.th/bitstream/yrub/6499/1/14.pdf>
- สุชาติ อุดมโสภกิจ. (2554). *นวัตกรรมเขียวเพื่อชีวิต สังคม และเศรษฐกิจไทย*. ศูนย์คาดการณ์เทคโนโลยีเอเปค. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน.)
- สุนทร คุณชัยมั่ง. (2565). กระบวนการทางสังคม กลไกปฏิบัติการที่ร่วมสร้างนวัตกรรมสังคม. *วารสารนวัตกรรมสังคม*, 5(1), 11-37. <https://jsi.rsu.ac.th/Article/6b39f3f1-bca6-4b72-9fe5-7e63911aa827>
- สำนักยาและวัตถุเสพติด กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2564). *ตำรามาตรฐานยาสมุนไพรไทย*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2566, จาก <https://bdn.go.th/thp/home>
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2562). *ความเป็นมาของอีอีซี*. ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2566, จาก <https://www.eeco.or.th/th/government-initiative>
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา. (2566). *รายงานผลการขับเคลื่อนพืชสมุนไพรจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2566*. ฉะเชิงเทรา: กลุ่มยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตร. <https://www.opsmoac.go.th/chachoengsao-dwl-files-452991791819>
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2549). *สุดยอดนวัตกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2566). *รายงานประจำปี 2566*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2567). *รายงานประจำปี 2567*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2565). *ฐานข้อมูลระดับพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2567, จาก <https://province.nso.go.th/chchsao/>
- สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร. (2563). *นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง*. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2565, จาก https://web.codi.or.th/wp-content/uploads/2020/09/community-innovation_case_compressed.pdf
- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981). *Rural development participation: Concept and measure for project design implementation and evaluation*. New York: University Press.
- IFOAM. (2008). *Definition of organic agriculture*. <https://www.ifoam.bio/why-organic/organic-landmarks/definition-organic>
- Keyes, J. (2006). *Knowledge management, business intelligence, and content management*. New York: Auerbach Publications. <https://doi.org/10.1201/9781420013863>